

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

شکل‌گیری زندگی اجتماعی

جوانی و تفکر مستقل

- در دوره‌ی نوجوانی اندیشیدن به آینده یکی از کارهای فرد است. در این دوره درباره‌ی جهان هستی و رابطه‌ی نوجوان با آن فکر می‌شود و به مسائل اجتماعی و سیاسی اندیشیده می‌شود.

نتایج نادرست از محیط اجتماعی

- اگر فرد در مرحله‌ی نوجوانی و جوانی بدون شناخت درست از شرایط اجتماعی و سیاسی و اقتصادی جامعه‌ی خویش تصمیم بگیرد و دست به عمل بزند با شکست روبه‌رو می‌شود.
- آینده‌ی نوجوان به میزان زیادی به شناختی بستگی دارد که در این مرحله‌ی زندگی خود از محیط اجتماعی به دست می‌آورد.

شناخت جامعه

(الف) شناخت حاصل از زندگی: شناختی که نتیجه‌ی تجربه‌ی خود یا تجربه‌ی دیگران است.
(ب) شناخت علمی: شناخت علمی تنها با زندگی در جامعه حاصل نمی‌شود. مطالعه‌ی منظم دقیق رفتار انسان و زندگی جوامع مختلف و تحولات آن‌ها عالم را به شناخت علمی می‌رساند.

- همیشه نظر عالم اجتماعی با نظر پذیرفته شده در جامعه یکسان نیست و ممکن است مغایر با نظریات پذیرفته شده‌ی جامعه باشد.

- شناخت حاصل از زندگی، مفید و سودمند است و شناخت علمی می‌تواند آن را تکمیل و تصحیح کند.

شکل‌گیری گروه

اجتماعی بودن انسان

- تلاش افراد برای برقراری رابطه با یک‌دیگر، واقعیتی است که همیشه و همه‌جا شاهد آن هستید:
باز کردن سر صحبت در اتوبوس
اظهار محبت به دیگران و هم‌دلی با آنان

- بعضی فلاسفه معتقداند علت علاقه به ارتباط در میان انسان‌ها این است که «انسان بالطبع اجتماعی است».

- عالم اجتماعی این تلاش را ناشی از میل طبیعی انسان به اجتماعی زندگی کردن و تأمین نیازهای انسانی می‌داند.

تعامل اجتماعی

- انسان معمولاً براساس یک میل طبیعی می‌خواهد با دیگران رابطه برقرار کند، اگر فرد دیگری به نوعی (لبخند زدن، تشکر کردن، جواب دادن و ...) به این عمل پاسخ دهد، میان آن‌ها رابطه‌ی اجتماعی یا تعامل اجتماعی برقرار می‌گردد.

شکل‌گیری ما: با شکل‌گیری تعامل اجتماعی افراد سعی می‌کنند نکات مشترک و مشابهت‌هایی میان خود یا دیگران بیابند یا آن‌ها را تقویت کنند و به تدریج به مجموعه‌ای واحد یعنی «ما» تبدیل می‌شوند و با هم یگانگی پیدا می‌کنند.

شکل‌گیری گروه: «ما»ی تشکیل شده اگر سطحی و محدود باشد به سرعت از بین می‌رود. اما اگر میزان مشابهت‌ها و مشترکات بیش‌تر باشد، «ما»ی تشکیل شده عمیق‌تر می‌شود و تعامل طرفین با یک‌دیگر تداوم می‌یابد.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره)- اراک خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

- افرادی که خود را «ما» تلقی می‌کنند و به‌صورت نسبتاً پایدار و منظم با یک‌دیگر تعامل دارند، یک گروه را تشکیل می‌دهند.

هنجارها و ارزش‌های اجتماعی

الگوی عمل (هنجار)

- فردی که در گروه زندگی می‌کند، نمی‌تواند آزادانه و هرطور که می‌خواهد عمل کند و باید برای بقای گروه کار خاصی انجام دهد.
- به رفتارهایی که هر فرد با عضویت در گروه باید آن‌ها را انجام دهد و در صورت رعایت نکردن آن‌ها با مجازات روبه‌رو می‌شود، الگوی عمل یا هنجار می‌گویند.

مثال برای الگوی عمل (هنجار):

- در گروه دوستی: سلام کردن، خبر کردن از یک‌دیگر، گفت‌وگو و رازگویی، ... الگوی عمل هستند.

ارزش

- با تداوم زندگی گروهی، به تدریج امور خاصی برای همه یا بیشتر افراد گروه مهم تلقی می‌شود که از تحقق این امر احساس خشنودی می‌کنند و توهین به این امور مهم موجب ناراحتی افراد گروه می‌شود. به این امور مهم برای گروه ارزش‌های گروه گفته می‌شود.

مثال برای ارزش:

برای نمونه: در تیم والیبال، پیروزی، در گروه دوستی، صداقت، در گروه سرزمینی، استقلال، برای مسلمانان، یگانه‌پرستی ... ارزش شناخته می‌شود.

رابطه‌ی گروه‌ها با یک‌دیگر

- افراد در زندگی اجتماعی عضو گروه‌های متفاوت مانند: عضوی از خانواده، عضو گروه محله، تیم فوتبال، کلاس، مدرسه، خوش‌نویسی و ورزش هستند.

- ارزش‌ها و الگوهای عمل این گروه‌ها گاهی با هم هماهنگ و گاهی متضاد هستند.

- ممکن است گروه خانواده در زمینه‌ی پوشش، نحوه‌ی عملی را بخواهد که مدرسه، افراد را از آن نهی می‌کند.

- تضاد در گروه‌ها هم می‌توان مفید باشد و موجب تحول جامعه شود و هم در جامعه درگیری، جنگ و نابسامانی ایجاد کند.

- اختلافات قوی و قبیله‌ای در یک جامعه وحدت ملی را از بین می‌برد و برای جامعه زیان‌آور است.

- وجود احزاب مختلف با آرمان‌های گوناگون، به جهت کنترل دولتمردان و حفظ منافع گروه‌های مختلف برای جامعه مفید است.

گروه ملت و سایر گروه‌ها

- امروزه کلی‌ترین «ما» که یک واحد تقریباً مستقل است، گروه ملت نامیده می‌شود.

- ملت گروهی با مرزهای سرزمینی مشخص، دستگاه سیاسی مستقل، اقشار و طبقات، اقلیت‌های قومی و مذهبی، گروه‌های سیاسی و اقتصادی و اعتقادی، انجمن‌های خیریه، باندها و ... است.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

- گروه‌های قومی که خواستار استقلال هستند، گروه‌های سیاسی با هدف براندازی حکومت و گروه سرمایه‌دارانی که به مقابله با بعضی سیاست‌های اقتصادی می‌پردازند ... همگی ارزش‌هایی مغایر با ارزش‌های ملت دارند.
- باندهای سرقت و قاچاق و باندهای رشوه بگیر در اداره‌ها، از گروه‌هایی هستند که الگوهای عمل پذیرفته شده در جامعه را زیر پا می‌گذارند.
- گروه ملت با این دو نوع گروه به مقابله برمی‌خیزد و آن‌ها را مجازات می‌کند.
- حد هماهنگی و تعارض در جامعه را کلی‌ترین «ما» (گروه ملت) مشخص می‌سازد.

تأثیرات گروه بر فرد

الف) شکل‌گیری خودآگاهی

- هر فردی خود را در آینه‌ی دیگران می‌بیند و می‌شناسد و تلقی فرد از خودش در ارتباط با دیگران به دست می‌آید.
- اولین نکته در رابطه‌ی فرد و گروه، تأثیر روابط با دیگران در شکل‌گیری خودآگاهی فرد است.
- رابطه‌ی فرد و گروه بر ارزش و احترام فرد و همچنین انتظارات او از دیگران تأثیر می‌گذارد.

ب) شکل‌گیری جهت‌گیری‌ها

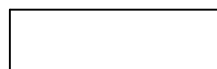
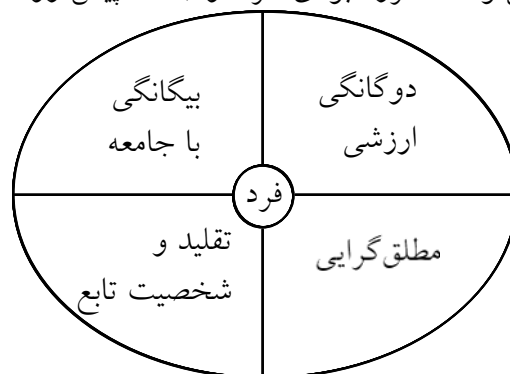
- بسیاری از افراد با عضویت در گروه جدید، پیوندهای خود را با گروه‌های دیگر قطع می‌کنند.
- عضویت در گروه برای فرد «جهت‌گیری» خاصی را به دنبال دارد.

گروه و جوان

- در دوره‌ی نوجوانی، فرد با عضویت در گروه‌هایی غیر از خانواده، نقش‌های مختلف می‌پذیرد، شخصیت متکی به خود شکل می‌دهد و برای پذیرفتن نقش‌های آینده‌ی جامعه آماده می‌شود.
- عضویت در گروه برای جوان، گاهی اساسی و مهم در جهت استقلال و رشد و تکامل وی محسوب می‌شود.
- فرد در دوره‌ی نوجوانی و جوانی تا حد زیادی به صورت هدف‌دار به تشکیل گروه می‌پردازد.
- گروه پایگاهی است که جوان از آن جهت‌گیری، برخوردار و عمل می‌کند.

آسیب‌های گروه

- گروه گاهی پایگاهی می‌شود که فرد در آن به ستیزه با ارزش‌های اجتماع و گروه بزرگ‌تر و تخریب نظم اجتماعی برمی‌خیزد.
- گروه با انحراف از اهداف جامعه می‌تواند تا مرز نابودی افراد و جامعه پیش رود.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

الف) دوگانگی ارزشی

- اگر فردی در جامعه‌ای که ارزش‌های دینی بر آن حاکم است، عضو گروهی با ارزش‌های غیردینی باشد و بخواهد هم عضو گروه باقی بماند و هم به ارزش‌های جامعه وفادار باشد، در این حالت او به دوگانگی ارزشی دچار می‌شود.

- در این حالت: فرد نسبت به ارزش‌های جامعه و گروه تردید خواهد کرد، در تصمیم‌گیری‌ها دچار تردید می‌شود، شخصیت متزلزلی خواهد داشت و دچار افسردگی و نگرانی شدید یا پرخاشگری خواهد شد.

ب) بیگانگی از جامعه

- اگر عضویت در گروهی که ارزش‌های جامعه در آن رعایت نمی‌شود برای فرد اهمیت فوق‌العاده‌ای یابد تا آنجا که ارزش‌های گروهی را بر ارزش‌های جامعه ترجیح دهد، او دچار بیگانگی از جامعه شده است.

- در این حالت فرد: نسبت به ارزش‌های جامعه بی‌اعتقاد شده، با ارزش‌های جامعه برخورد کرده و به فردی نابهنجار در جامعه تبدیل خواهد شد.

پ) مطلق‌گرایی گروهی

- اگر فرد در گروهی عضویت داشته باشد که آن گروه تنها ارزش‌های خود را درست بداند و فرد نیز این اعتقاد را بپذیرد، در این صورت فرد به عدم انعطاف و تحجر دچار شده است.

- مثال: مطلق‌گرایی گروهی در تاریخ مانند گرایش‌های انحرافی خوارج، حکومت‌های فاشیستی و دیکتاتوری کمونیستی.

- حالت ضعیف‌تر مطلق‌گرایی گروهی، «گروه‌گرایی» است که در آن، فرد منافع گروه خود را بر منافع جامعه ترجیح می‌دهد.

ت) تبعیت بی‌چون‌وچرا در گروه و ایجاد شخصیت تابع

- در گروه‌هایی که انتقاد و سؤال نابهنجار شناخته می‌شود فرد به‌جای استقلال و خودآگاهی، به موجودی تابع بدون اندیشه و وسیله‌ای برای تحقق اهداف رهبران گروه تبدیل می‌شود.

- در این حالت فرد: توانایی اندیشیدن را از دست می‌دهد، نمی‌تواند مستقل عمل کند و به شخصیتی تابع تبدیل می‌شود.

نظام اجتماعی

نقش اجتماعی

- در کنار الگوهای عملی که همه‌ی اعضای گروه ملزم به رعایت آن هستند، الگوهای عمل دیگری نیز وجود دارد که همه‌ی اعضا ملزم به رعایت آن‌ها نیستند و تنها با قرار گرفتن در جایگاه مختلف در گروه، باید آن‌ها را رعایت کنند.

- در هر گروه افراد در جایگاه مختلفی قرار می‌گیرند. به هریک از این جایگاه‌ها که افراد با قرار گرفتن در آن‌ها باید الگوهای عمل خاصی را رعایت کنند، «نقش» گفته می‌شود.

- گاه فرد خود نقش را می‌پذیرد و گاه آن را به او نسبت می‌دهند، بدون این‌که آن را انتخاب کرده باشد. مثل نقش معلمی که فرد خود می‌پذیرد اما نقش دختر یا پسر بودن که به فرد نسبت می‌دهند.

دبیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی (ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

انتظارات نقش (حقوق و تکالیف)

- «تکالیف» یا «وظایف» یک نقش، مجموعه‌ی رفتارها و الگوهای عملی هستند که از فردی که آن نقش را پذیرفته یا نقش به او نسبت داده شده است، انتظار می‌رود آن‌ها را انجام دهد.

- فردی که نقش معلم را می‌پذیرد، دیگران از او انتظار دارند که وظایف نقش معلمی را انجام دهد.

- مجموعه‌ی الگوهای عملی که فرد در نقش خاص خود انتظار دارد دیگران نسبت به او انجام دهند، «حقوق» آن نقش نامیده می‌شود.

- فردی که نقش معلمی را می‌پذیرد و وظایف آن را انجام می‌دهد از دانش‌آموزان انتظار دارد که رفتار خاصی داشته باشند. (حقوق نقش)

وابستگی متقابل نقش‌ها

- نقش‌های مختلف در یک گروه به‌طور متقابل به یک گروه وابسته هستند.

- در خانواده، احترام به والدین از تکالیف نقش فرزندی است و از حقوق نقش پدری و مادری شناخته می‌شود. هم‌چنین فراهم کردن شرایط مناسب زندگی که در خانواده وظیفه‌ی پدر شناخته می‌شود جزء حقوق اعضای خانواده است.

- وابستگی متقابل نقش‌ها به یک‌دیگر موجب می‌شود که با تغییر الگوی عمل مربوط به یک نقش، الگوهای عمل مربوط به نقش‌های دیگر نیز تغییر کند.

پیوند نقش‌ها

- زندگی افراد بشر همواره به‌صورت جمعی بوده است و آن‌ها نمی‌توانند به تنهایی زندگی کنند.

- تقسیم کار در جامعه برای بقای زندگی جمعی یا تحقق ارزش‌ها (رسیدن به هدف مشترک) به‌وجود می‌آید.

- در جامعه هر کس نقشی دارد و متناسب با نقش خود کار خاصی را انجام می‌دهد اما کلیه‌ی نقش‌ها و کارها در جهت تحقق ارزش (هدف) مشترک انجام می‌شود.

آرمان اجتماعی

- ارزش‌های مشترکی که هر جمع و جامعه‌ای برای رسیدن به آن‌ها تلاش می‌کند، آرمان اجتماعی آن جمع یا جامعه نامیده می‌شود.

- این آرمان اجتماعی می‌تواند اموری چون «زندگی کردن با یک‌دیگر، رفع نیازهای اولیه، آزادی، عدالت و ...» باشد.

مثال برای آرمان اجتماعی:

همکاری افرادی که در بیابان گرفتار شده یا در جنگل گم شده‌اند، برای این که زنده بمانند.

جامعه‌ی اسلامی که بر پایه‌ی اعتقاد به خداوند یکتا شکل گرفته است.

نظام اجتماعی

- نظام از مجموعه‌ای از اجزاء تشکیل شده است که به یک‌دیگر پیوسته هستند، یک واحد را تشکیل می‌دهند و تغییر هر یک از آن‌ها بر اجزای دیگر اثر می‌گذارد. در نظام هر جزء اثر و نتیجه‌ای دارد و برای بقای کل و اجزای دیگر کاری انجام می‌دهد. مانند: نظام اداری، سیستم حمل و نقل

- به مجموعه‌ی نقش‌های اجتماعی متقابل به هم پیوسته که برای تحقق هدفی مشخص پیوند یافته و به‌صورت یک واحد یک‌پارچه درآمده‌اند، نظام اجتماعی گفته می‌شود. مانند: نظام خانواده، نظام سیاسی و ...

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

ارتباط نظام‌های اجتماعی با یکدیگر

نظام اجتماعی کل

- در جامعه نظام‌های اجتماعی متعدد وجود دارد و بعضی از نظام‌ها در داخل نظام‌های دیگر قرار می‌گیرند و جزئی از آن‌ها محسوب می‌شوند. مثلاً کلاس بخشی از نظام مدرسه و نظام مدرسه بخشی از نظام آموزش و پرورش است. اگر همین سیر را ادامه دهیم در نهایت به یک نظام اجتماعی می‌رسیم که در برگیرنده‌ی نظام‌های دیگر است. این نظام اجتماعی را نظام اجتماعی کل می‌گویند.

- به نظام‌هایی که جزئی از نظام اجتماعی بزرگ‌تر هستند، خرده نظام می‌گویند.
- نظام آموزش و پرورش و نظام سیاسی و نظام اقتصادی، خرده نظام‌های نظام اجتماعی کل هستند و به نوبه‌ی خود خرده نظام‌هایی دارند.

- هر خرده نظام اجتماعی برای تحقق بخشیدن به اهداف نظام اجتماعی کل یا بقای آن به فعالیت‌هایی دست می‌زند که آثار و نتایج مطلوب یا نامطلوب دارد.

هماهنگی و تعادل در نظام اجتماعی کل

- همه‌ی خرده نظام‌های یک نظام اجتماعی کل، ارزش‌های آن نظام را دنبال می‌کنند.
- در صورتی که همه‌ی خرده نظام‌های یک نظام اجتماعی کل براساس ارزش‌های هماهنگ شکل گرفته باشند، یک کل منسجم را تشکیل می‌دهند که همه‌ی اجزای آن در یک جهت عمل می‌کنند. این نظام اجتماعی، نظام اجتماعی متعادل خواهد بود.

تعارض و عدم تعادل در نظام اجتماعی کل

- اگر ارزش‌های خرده نظام‌های اجتماعی کل، با یکدیگر یا با ارزش‌های کلی جامعه ناسازگار باشد یا بعدها به سمت ارزش‌های مغایر کشیده شوند، تضاد و تعارض بر بخش‌های مختلف آن جامعه حاکم خواهد شد. در این صورت گفته می‌شود این نظام اجتماعی کل دچار عدم تعادل است.

- مثال برای تعارض در نظام اجتماعی کل: اگر آموزش و پرورش بر ارزش‌هایی چون قناعت، نظم، کار زیاد و ... تکیه می‌کند و به افراد می‌آموزد ولی وسایل ارتباط جمعی، فیلم‌ها و برنامه‌هایی را پخش می‌کنند که در آن‌ها اسراف و تبذیر ارزش‌هایی مثبت تلقی می‌شوند یا در خانواده‌ها و میهمانی‌ها، تشریفات و تجمل به منزله‌ی ارزش‌هایی اساسی مورد تأکید قرار گیرند، چنین جامعه‌ای دچار تعارض است.

نظام اجتماعی و فرد

نیاز نظام اجتماعی به فرد

- نظام اجتماعی برای بقا و دوام خویش به افرادی نیاز دارد که نقش‌ها و الگوهای عمل تشکیل‌دهنده‌ی آن را تحقق بخشند.

جامعه‌پذیری

- آماده شدن فرد توسط جامعه برای بر عهده گرفتن نقش‌ها را جامعه‌پذیری می‌گویند.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی (ره) - اراک خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

مثال برای جامعه‌پذیری:

- معلمی که به دانش‌آموزان مطالبی را یاد می‌دهد.
- مادری که به فرزند خود نحوه‌ی غذا خوردن را می‌آموزد.
- نویسنده‌ای که طی داستانی، الگوهای عملی خاصی را به خوانندگان می‌آموزد.

درونی کردن ارزش‌ها

- اموری که ابتدا برای فرد دارای ارزش نیست و فرد به آن‌ها تمایلی ندارد، در طی جامعه‌پذیری اهمیت می‌یابند و به‌صورت ارزش درمی‌آیند، این جریان را درونی کردن ارزش‌ها می‌گویند.

مثال برای درونی کردن ارزش‌ها:

- احترام گذاشتن به معلم و والدین
- کمک کردن به کوچک‌ترها

- در جریان اجتماع‌پذیری فرد نسبت به اموری انگیزه پیدا می‌کند و به این شکل، به خدمت نظام اجتماعی درمی‌آید و داوطلبانه الگوهای عمل خاصی را محقق می‌سازد.

کنترل اجتماعی

- فرد همیشه هرچه را که به او یاد بدهند، فرا نمی‌گیرد.
- دانش‌آموزان بسیاری از الگوهای عمل یاد داده شده توسط معلم را فرا نمی‌گیرند.
- شهروندان بسیاری هستند که قوانین راهنمایی و رانندگی را رعایت نمی‌کنند.
- در صورتی که فرد الگوهای عمل مشخص جامعه را محقق نسازد، با اجبار جامعه روبه‌رو خواهد شد که از آن به مجازات یاد می‌شود.
- جامعه افراد خود را از راه درونی کردن ارزش‌ها و نیز اعمال مجازات، اجتماعی می‌کند.
- اجتماعی کردن افراد را از طریق اعمال مجازات، کنترل اجتماعی می‌گویند.

نظام خانواده

خانواده یک نظام اجتماعی

- خانواده یک گروه اجتماعی است.
- گروه خانواده با گروه‌های دیگر جامعه (گروه‌های ورزشی، مذهبی، هنری، سیاسی و ...) تفاوت اساسی دارد.
- ملاک‌های تمایز گروه‌ها:
- بزرگ یا کوچک بودن - میزان دوام و پایداری - میزان نظم گروهی - نحوه‌ی عضویت و ورود به گروه - میزان صمیمیت - ارزش‌ها و هنجارهای گروه

تفاوت اساسی خانواده با سایر گروه‌ها

- سابقه‌ی تشکیل خانواده بسیار بیش‌تر از گروه‌های دیگر است و به گذشته‌های دور برمی‌گردد.
- گروه خانواده، دوام و پایداری بسیار بیش‌تری از سایر گروه‌ها دارد.
- در گروه خانواده، زن و مرد در موارد زیادی با یک‌دیگر مشارکت دارند و رابطه‌ی افراد در خانواده عمیق‌تر و گسستن آن دشوارتر است.
- ویژگی‌های خانواده و اثرگذاری آن بر فرد و جامعه، موجب شده تا نقش‌ها و الگوهای عمل این گروه بیش از هر گروه دیگری پابرجا و پایدار باقی بماند.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

- خانواده را از دو جهت می‌توان بررسی کرد:

الف) خانواده به عنوان یک گروه، یعنی مجموعه‌ای از افراد که خود را «ما» تلقی می‌کنند و با یک‌دیگر تعامل نسبتاً پایدار و منظم دارند.

ب) خانواده به عنوان یک نظام اجتماعی، یعنی مجموعه‌ای از نقش‌های اجتماعی متقابل به هم پیوسته که برای تحقق بخشیدن به هدفی با هم پیوند یافته‌اند.

مجموعه‌ی نقش زن و شوهری

- اگر خانواده‌ی یک زن و مرد بدون فرزند باشند، در چنین حالتی تنها دو نقش زن و شوهری وجود دارد.

مجموعه‌ی نقش پدری - مادری - فرزندی

- اگر در خانواده به مجموعه‌ی زن و مرد، فرد سومی به عنوان فرزند اضافه شود، در این صورت در کنار مجموعه‌ی نقش زن و شوهری، مجموعه‌ی نقش پدر - مادر - فرزند نیز شکل می‌گیرد.

خانواده و نظام اجتماعی کل

- تأثیرات خانواده بر نظام اجتماعی کل: اجتماعی کردن فرزندان، مراقبت و نگهداری از کودکان، ناتوانان و سالمندان، تولید نسل.

- افراد در صورتی که جامعه‌پذیر شوند، مفید خواهند بود و خانواده نخستین زمینه‌ی جامعه‌پذیری است که کار خود را از لحظه‌ی تولد فرد آغاز می‌کند.

- خانواده نیازهای افراد را به غذا، پناهگاه و مراقبت تأمین می‌کند.

- خانواده امکان جای‌گزینی اعضای جامعه از نسلی به نسل دیگر را فراهم می‌کند.

آثار و نتایج نامناسب خانواده

- توجه بیش از حد پدر و مادر به فرزندان، آن‌ها را فردی متکی به غیر بار می‌آورد.

- تولید مثل که در طول تاریخ از آثار مهم خانواده بر نظام اجتماعی کل بوده است، در شرایط امروزی جوامع، در صورتی که از حد معینی درگذرد، آثار نامطلوبی به دنبال دارد.

مشکل رشد سریع جمعیت

- در گذشته که بهداشت در سطح پایینی بوده و بسیاری از نوزادان بر اثر بیماری‌های مختلف از بین می‌رفتند.

- بیماری‌های مختلف، قحطی، خشک‌سالی و جنگ‌ها در کمین زندگی بشر نشسته بودند.

- کودکان سرمایه شناخته می‌شدند و به سرعت وارد بازار کار و تولید می‌شدند و به عنوان نیروی کار در اقتصاد خانواده و تولید اقتصادی نقش داشتند، زندگی بسیار ساده بود و زوج‌های جوان از زندگی مشترک خود انتظارات زیادی نداشتند.

- در چنین شرایطی رشد جمعیت سریع نبود و داشتن فرزند زیاد موهبتی محسوب می‌شد.

- امروزه با رشد علم و صنعت و گسترش بهداشت، مرگ نوزادان کاهش یافت و جمعیت به سرعت رشد کرد.

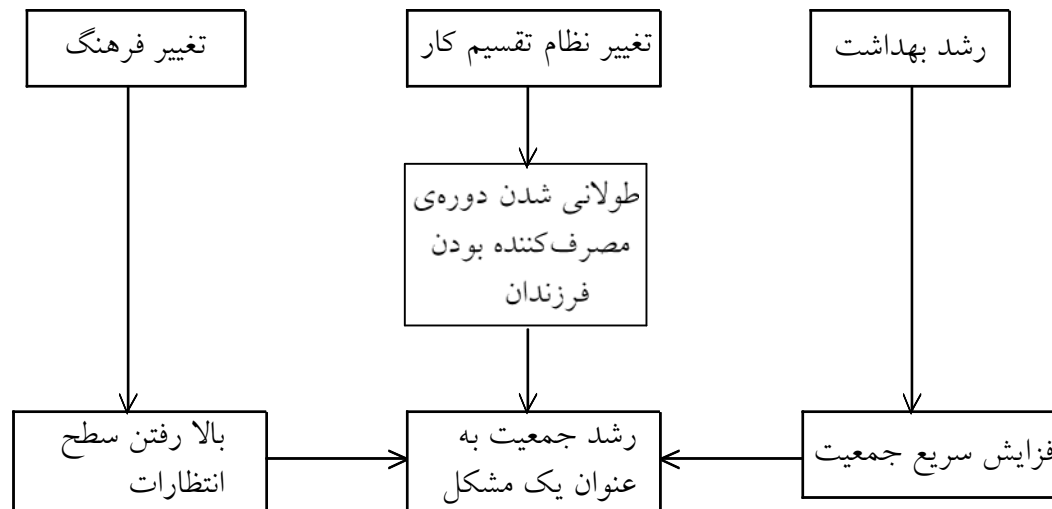
- رشد صنعت و رشد سریع جمعیت و دگرگونی نظام تقسیم کار، موجب شده افراد سال‌های زیادی را در مدارس سپری کنند و فرزندان نمی‌توانند وارد بازار کار و تولید شده و سال‌ها به عنوان مصرف‌کننده باقی می‌مانند.

- زوج‌های جوان با تغییر فرهنگ و انتظارات به دنبال مسکن مستقل هستند.

- به دلایل فوق، تولید نسل با گذشتن از حد معین، تأثیرات نامطلوب بر جوامع به ویژه جوامع جهان سوم گذاشته است و موجب عدم تعادل در جوامع شده است.

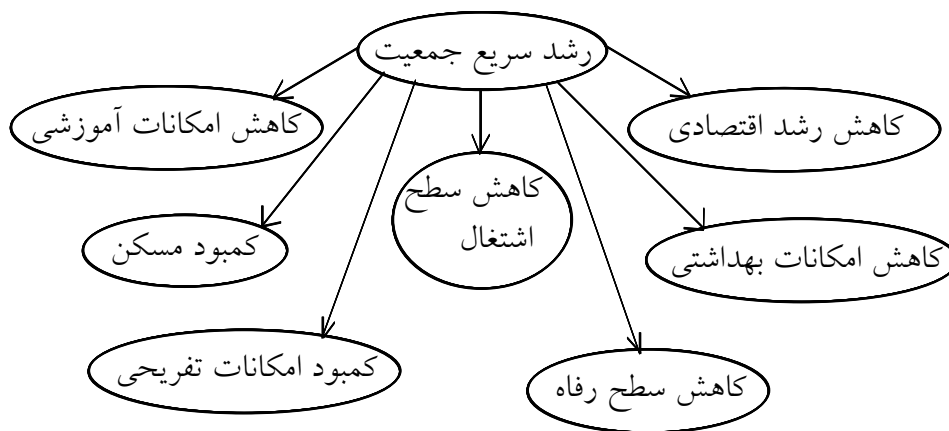
دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

آثار نامطلوب رشد سریع جمعیت

- در کشورهایی با رشد جمعیت بالا، حدود ۴۰ درصد از جمعیت را افراد زیر ۱۵ سال تشکیل می‌دهند.
- اگر کشوری در سال ۲ درصد رشد اقتصادی و در مقابل ۳ درصد رشد جمعیت داشته باشد، از نظر اقتصادی امکان سرمایه‌گذاری‌های مهم و تولیدی را نداشته و تنزل خواهد کرد.

خانواده و فرد

خانواده و شکل‌گیری شخصیت

- مهم‌تر از مراقبت فرزند در خانواده، تأثیر خانواده بر شکل‌گیری شخصیت فرد به عنوان عضوی از اجتماع، موجودی متفکر و دارای اراده و شناخت، است.
- نوع رفتار والدین با کودک، تعداد افرادی که با او رابطه دارند، فرزند چندم بودن، نوع رفتار والدین با فرزندان و با یک‌دیگر؛ همگی در شخصیت فرد تأثیرات عمده‌ای دارند.
- نوع تصمیم‌گیری در خانواده (تنها مرد تصمیم بگیرد یا والدین با هم مشارکت داشته باشند) تعارض‌های رفتاری و گفتاری والدین در دوران کودکی فرد، چگونگی شکل‌گیری وجدان، همه در شکل‌گیری شخصیت فرد مؤثرند.

دبیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی (ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

خانواده و نقش ارشادی حمایتی

- خانواده نه تنها در دوره‌ی کودکی، بلکه زمانی که فرد آموزش رسمی را در مدرسه آغاز می‌کند، در دوره‌ی جوانی و در امر ازدواج و تشکیل خانواده و پس از تشکیل خانواده نیز نقش ارشادی و حمایتی خود را حفظ می‌کند.

خانواده و حمایت عاطفی

- خانواده نیازهای انسان به محبت، صمیمیت، عشق و آرامش روانی را که از نیازهای عاطفی و اساسی انسان هستند، برآورده می‌کند.

- پس از ازدواج نیز فرد، با تشکیل خانواده از نظر عاطفی آرامش می‌یابد و خانه برای وی به صورت مأمونی درمی‌آید تا پس از فراغت از کار در آن به آسودگی خاطر دست یابد.

خانواده و تحقق شخصیت مستقل

- خانه و خانواده‌ی جدید، جایگاهی است که فرد می‌تواند شخصیت مستقل خویش را در آن تحقق بخشد.

- خانواده به منزله‌ی یک خرده نظام ضروری که هم سلامت فرد و هم بقای جامعه را تأمین می‌کند، هم‌چنان به حیات خود ادامه می‌دهد.

- دلیل دوام و بقای نظام خانواده در طول تاریخ:

اول- نقش مهم و غیرقابل انکار خانواده در زندگی فرد؛

دوم- نقش گسترده و تعیین‌کننده‌ی خانواده در نظام اجتماعی کل.

آسیب‌های نظام خانواده (۱)

ناسازگاری زن و شوهر در خانواده

- در میان همهی دلایلی که برای وجود اختلافات میان زن و شوهرها مطرح می‌شود، یک وجه مشترک می‌توان یافت و آن برآورده نشدن انتظارات دو طرف است.

- انتظارات، الگوهای عملی هستند که هر یک از دو طرف، دیگری را موظف به تحقق آن‌ها می‌داند و در صورت برآورده نشدن، آزرده‌گی و نارضایتی و ناسازگاری و جدایی پیش می‌آید.

نظام اجتماعی و ناسازگاری زن و شوهر

الف) در صورتی که جریان اجتماعی شدن به‌طور کامل تحقق نیابد و افراد از حقوق و وظایف نقش‌های خود درک کاملی نداشته باشند یا دارای آمادگی لازم نباشند، برآوردن انتظارات یک‌دیگر مشکل می‌شود.

ب) در صورتی که افراد به گونه‌های مختلف اجتماعی شوند، در زندگی انتظارات متفاوتی از یک‌دیگر خواهند داشت و این تفاوت انتظارات، موجب اختلاف آن‌ها خواهد شد.

پ) برای یک نظام اجتماعی که در معرض تغییرات سریع است و در هر دوره امور متفاوتی را ارزش تلقی می‌کند، تزلزل بنیان خانواده نتیجه‌ای طبیعی خواهد بود.

- دو دسته عوامل عمده در تنوع جریان‌های اجتماعی شدن:

(۱) وجود محیط‌های اجتماعی مختلف (مانند شهر و روستا)، یا گروه‌های اجتماعی گوناگون (مانند اقوام و اقلیت‌ها) با فرهنگ‌ها، ارزش‌ها و الگوهای عمل متفاوت.

(۲) راه‌های مختلف اجتماعی شدن افراد (مانند خانواده، مدرسه، رادیو و تلویزیون، کتاب‌ها و مجلات، مجالس و ...) که آن‌ها را در معرض ارزش‌های مختلف قرار می‌دهد.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی (ره) - اراک خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

آسیب‌های نظام خانواده (۲)

ناسازگاری فرزندان و والدین

- وجه مشترک اختلافات فرزندان و والدین را می‌توان در مفهوم تفاوت انتظارات بیان کرد.

علت تفاوت انتظارات والدین و فرزندان

الف) تغییر نقش کودکی به نوجوانی: کودک بعد از رشد جسمی و ذهنی در مرحله‌ی نوجوانی قرار می‌گیرد و تلاش می‌کند که مستقل شود. او در حال تغییر نقش از کودکی به بزرگ‌سالی است و می‌خواهد از وابستگی و تبعیت از بزرگ‌ترها و والدین رها شود.

- نوجوان گرایش شدید به عضویت در گروه پیدا می‌کند.
- عدم توجه والدین و فرزندان به خصوصیات نقش جدید و رعایت نکردن الگوهای مربوط به آن موجب بروز اختلافات می‌گردد.

ب) گونه‌های مختلف اجتماعی شدن: تفاوت میان انتظارات والدین و فرزندان گاه به تفاوت در ارزش‌ها برمی‌گردد که نتیجه‌ی اجتماعی شدن متفاوت آنها است.

نظام اقتصادی

مفهوم نظام اقتصادی

- هر نظام اجتماعی برای بقای خویش به افرادی نیاز دارد که نقش‌ها و الگوهای عمل مربوط به آن را تحقق بخشند.
- همه‌ی این امور متکی به این است که انسان‌ها از نظر زیستی بتوانند زنده بمانند و حداقل نیازهای مادی چون خوراک، پوشاک و مسکن خود را تأمین سازند.

فعالیت اقتصادی

- تولید مایحتاج زندگی برای بقای نظام اجتماعی ضروری است.
- بخشی از فعالیت‌های انجام شده در هر نظام که به تهیه‌ی وسایل لازم زندگی اختصاص می‌یابد، فعالیت اقتصادی نام دارد.

مثال برای فعالیت اقتصادی:

- تلاش کشاورزان و فعالیت کارگران (تولید)؛
- فعالیت معلمان و تلاش کارمندان (خدمات)؛
- پخش فرآورده‌های کارخانه‌ها و فعالیت مشاوره‌ای مؤسسات مختلف (توزیع و مبادله)، نمونه‌هایی از فعالیت اقتصادی هستند.

رابطه‌ی اقتصادی

- فعالیت اقتصادی در محیط اجتماعی و در ارتباط با دیگران انجام می‌شود و موجب برقراری رابطه‌ی میان فرد و دیگران می‌گردد که به آن رابطه‌ی اقتصادی می‌گویند.

- مثال برای رابطه‌ی اقتصادی:

رابطه‌ی کارگران با مهندسان و با یک‌دیگر، رابطه‌ی آنها با مدیر کارخانه، رابطه‌ی آنها با صاحب کارخانه و ... نمونه‌هایی از رابطه‌ی اقتصادی در یک کارخانه هستند.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی (ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

- در رابطه‌ی اقتصادی برخلاف رابطه‌ی دوستانه، افراد با هدف تولید کالا و خدمات یا مبادله‌ی آن‌ها، با یک‌دیگر رابطه برقرار می‌کنند.
- در روابط اقتصادی، رابطه‌ی افراد با یک‌دیگر براساس سود و منفعت است.

نظام اقتصادی

- در رابطه‌ی اقتصادی قاعده‌ی مالکیت، حدود منافع مردم را مشخص می‌کند و جامعه را از گسستگی و درگیری در امان می‌دارد.
- مجموعه روابطی که حول تولید یا مبادله‌ی کالا و خدمات براساس قواعد تعیین شده‌ی جامعه (قاعده‌ی مالکیت) شکل می‌گیرد، نظام اقتصادی را به‌وجود می‌آورد.

اجزای نظام اقتصادی

- خرده نظام‌های اقتصادی شامل صدها و هزاران خرده نظام کوچک‌تر است که در مجموع، نظام اقتصادی یک شهر، کشور یا یک منطقه را تشکیل می‌دهند.
- امروزه با توجه به امکان ارتباط میان بخش‌های مختلف یک کشور و حتی جهان، مرزهای نظام‌های اقتصادی شهرها و کشورها در حال از بین رفتن است.
- نظام اقتصادی کشور را می‌توان به سه خرده نظام تقسیم کرد: نظام تولیدی، نظام توزیع (بازار)، نظام پولی و بانکی

نظام تولیدی

- به مجموعه‌ی نقش‌ها و خرده نظام‌هایی می‌گویند که حول تولید کالا و خدمات تشکیل می‌گردد و خود به سه بخش صنعت، کشاورزی و خدمات تقسیم می‌گردد.

- خرده نظام‌های نظام تولیدی

صنایع، کارخانه‌ها، مزارع، کشت و صنعت‌ها، مراکز آموزشی و ...

نظام توزیع

- حول مبادله‌ی کالا و خدمات به‌وجود می‌آید و از یک سو بخش‌های تولیدی و از سوی دیگر تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را به یک‌دیگر مرتبط می‌نماید.

- خرده نظام‌های نظام توزیع

بازار پایتخت (بازار تهران)، بازارهای اصلی استان‌ها، بازارهای محلی، بنادر آزاد، بازارهای فصلی، مغازه‌ها و ...

نظام پولی و بانکی

- هدف این نظام، تهیه، توزیع و حفظ ارزش پول رایج یک کشور و اسناد معتبر و نظارت بر گردش آن‌ها است.
- در مرکز این نظام، بانک مرکزی هر کشوری قرار دارد و بانک‌ها و مؤسسات مختلف، خرده نظام‌های آن هستند.
- نقش نظام پولی و بانکی در شکل‌دهی به فعالیت‌های اقتصادی: در تنظیم قیمت‌ها و تورم از راه دست‌کاری بر حجم پول در گردش، خرید یا فروش اوراق قرضه، استقراض دولت از بانک مرکزی و ... اثر می‌گذارد.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

رابطه‌ی نظام اقتصادی با عوامل و نظام‌های دیگر

الف) اقتصاد و محیط طبیعی

- محیط طبیعی در شکل‌دهی نظام اقتصادی تأثیر مهمی دارد.
- در کشوری با صحراهای سوزان و بی‌آب و علف، رشد کشاورزی بسیار متفاوت خواهد بود با کشوری که دارای آب و هوای مناسب است.
- با رشد صنعت تأثیر عامل طبیعی ضعیف‌تر شده است.

ب) اقتصاد و صنعت

- ابزار تولید یا صنعت و فن‌آوری (تکنولوژی) بر اقتصاد تأثیر اساسی دارد.
- رشد و توسعه‌ی صنعت و فن‌آوری تابع رشد علم است. علم با کشف قوانین حاکم بر جهان طبیعت، راه را برای ساختن ابزارهای مناسب جهت کنترل و بهره‌وری از آن فراهم می‌سازد.

پ) اقتصاد و نظام آموزشی

- امروزه کار کردن در بخش کشاورزی و سایر بخش‌های نظام اقتصادی به آموزش و مهارت نیاز دارد.
- مدیریت نیز به عنوان جزء جداناپذیر هر مؤسسه‌ی تولیدی و بازرگانی، مستلزم آموزش است.
- نظام آموزشی با نظام اقتصادی رابطه‌ی تنگاتنگ دارد؛ و بخش عظیمی از نظام آموزشی کشور، تابعی از نظام و نیازهای آن محسوب می‌شود.

ت) اقتصاد و نیازهای افراد

- نظام اقتصادی به نوع نیازهای افراد جامعه بستگی دارد؛ زیرا فعالیت اقتصادی هدف نهایی رفع نیازهای افراد است.
- نیازهای زیستی مانند میل به غذا و نیازهایی که در جریان زندگی اجتماعی شکل گرفته‌اند مانند نیاز برای پوشیدن لباس خاص.
- در شکل‌گیری نیازها، ارزش‌ها و فرهنگ جامعه و به تبع آن جریان اجتماعی شدن، نقشی اساسی دارد.
- با توجه به ارزش‌ها و فرهنگ، نظام اقتصادی در راه رشد و توسعه یا انحطاط و وابستگی جامعه گام برمی‌دارد.

ث) اقتصاد و نظام سیاسی

- دولت به عنوان هسته‌ی اصلی نظام سیاسی از راه‌های مختلف بر نظام اقتصادی اثر می‌گذارد و از آن تأثیر می‌پذیرد.
- دولت از طریق دخالت در سیاست‌های پولی و مالی و برنامه و بودجه، بر نظام اقتصادی اثر می‌گذارد.
- بودجه نیز که روش دخل و خرج دولت را معلوم می‌کند از راه تأثیر کسری بودجه بر قیمت‌ها و ایجاد تورم و کاهش هزینه‌های دولت بر اقتصاد اثر می‌گذارد.

ج) اقتصاد و نظام خانواده

- خانواده با تولید نسل از یک سو برای نظام اقتصادی، مصرف‌کننده و از سوی دیگر، نیروی کار آن را مهیا می‌سازد.

نظام اقتصادی و تحول نظام اجتماعی کل

- نظام اقتصادی موجب تحول و تغییر در نظام اجتماعی کل می‌شود. صنعت بر روابط اقتصادی و سپس بر روابط دیگر افراد اجتماع هم تأثیر می‌گذارد.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

- اگر سرعت تغییرات بر نظام اقتصادی به نحوی باشد که افراد بتوانند خود را با شرایط جدید وفق دهند، این تغییرات روابط اجتماعی را تغییر می‌دهند ولی برای جامعه مشکلی فراهم نمی‌آورند.

- اگر تغییر آن‌چنان سریع باشد که خرده نظام‌های دیگر جامعه نتوانند خود را با آن وفق دهند، جامعه دچار عدم تعادل و ناهماهنگی می‌شود تا آن‌جا که گاه انقلاب‌ها شکل می‌گیرند، نظام سیاسی تغییر می‌کند و آشوب‌ها به وقوع می‌پیوندند.

نظام اقتصادی و تضاد طبقاتی

- گاهی قواعد مالکیت وضع شده در جامعه موجب می‌شود، گروه‌هایی در جامعه ثروت‌های کلان داشته باشند و عده‌ای در فقر دست‌وپا بزنند.

- در چنین حالتی جامعه به دو گروه متفاوت تقسیم می‌شود که در یک سو امکانات مادی، آموزشی، رفاهی و ... انباشته شده و در سوی دیگر فقر مادی، آموزشی، رفاهی و ... بیداد می‌کند.

- این دو گروه هر روز از یک‌دیگر بیگانه‌تر می‌شوند تا آن‌جا که دو فرهنگ متفاوت نیز شکل می‌گیرد.

نظام اقتصادی و رواج پول‌پرستی

- نظام اقتصادی جدید که مبتنی بر پول است، پول را به یک ارزش اساسی در جوامع تبدیل کرده است و موجب شده که نظام اقتصادی پیامدی نامناسب در جوامع بیابد.

نظام اقتصادی و فرد (۱)

الف) گاه فرد در نظام اقتصادی، نقش تولیدکننده یا ارائه‌دهنده‌ی خدمت یا توزیع‌کننده را بر عهده می‌گیرد. در این حالت، می‌توان وی را شاغل و فعالیت او را در آن نقش شغل نامید.

ب) فرد شاغل باشد یا نباشد، رابطه‌ی دیگری نیز با نظام اقتصادی دارد و آن رابطه‌ی مصرف‌کننده است.

اشتغال و آثار آن بر زندگی فرد

- جوانی دوره‌ای است که در آن نقش تولیدکنندگی به نقش مصرف‌کنندگی افزوده می‌شود. یکی از وجوه بزرگ‌سال شناخته شدن جوان، داشتن شغل است.

- در روزگار ما، شأن و منزلت اجتماعی، قدرت و نفوذ و برخورداری از امکانات مادی تا حد زیادی به شغلی بستگی دارد که فرد انتخاب می‌کند.

- رضایت از شغل یکی از جنبه‌های مهم سعادت فردی است که از شغل مناسب حاصل می‌شود.

- شغل از راه‌های اصلی بروز خلاقیت است.

- انتخاب شغل در زندگی، انتخابی بسیار اساسی و مهم است که بر همه‌ی وجوه زندگی آینده‌ی فرد اثر می‌گذارد.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

نظام اقتصادی و فرد (۲)

عوامل عمده در انتخاب شغل

- علاقه اولین شرط انتخاب شغل است.
- داشتن استعداد و توانایی در کار مورد علاقه، شرط دیگر انتخاب شغل است، زیرا هر شغل توانایی‌های ذهنی و جسمی خاصی را می‌طلبد.
- داشتن مهارت لازم برای انجام کارهای مربوط به شغل، از دیگر عوامل مهمی است که باید در انتخاب شغل مورد توجه قرار گیرد.
- کسب مهارت می‌تواند از راه شاگردی در کنار دست استادکار، تجربه در طول سال‌ها، آشنایی با علوم در دوره‌های تخصصی به دست آید.

خویشتن‌پنداری

- گاهی فرد احساس می‌کند که شغل وی برای او مناسب نیست یا برای آن کار ساخته نشده است.
- علت چنین وضعیتی به مفهوم خویشتن‌پنداری برمی‌گردد.
- هر فرد با زندگی در اجتماع به تصویری از خود و آنچه باید بشود، دست می‌یابد. در صورتی که شغل انتخابی فرد را از این تصور دور کند، فرد نسبت به آن شغل بی‌میل می‌شود.

محیط و شرایط اجتماعی

- توجه به محیط و شرایط اجتماعی نکته‌ای مهم در انتخاب شغل است که فرد باید به آن توجه داشته باشد. اگر فردی از خانواده‌ی اشرافی باشد و شغل صنعت‌گری را برای خود انتخاب کند، این انتخاب در آینده برای او مشکلاتی را به وجود خواهد آورد.

آسیب‌های نظام اقتصادی

- مفهوم بیکاری: بیکار به فردی گفته می‌شود که می‌تواند کاری انجام دهد و شغلی داشته باشد، ولی شغلی پیدا نمی‌کند و در نتیجه درآمدی ندارد (بیکاری آشکار).
- بیکاری فصلی نوعی از بیکاری است که در آن فرد مدتی از سال شغلی دارد ولی در بقیه‌ی ایام سال به کار مشغول نیست، مانند مشاغل کارگران ساختمانی و کشاورزی.
- در اشتغال کاذب، فرد دارای شغل و درآمد است ولی شغل وی در نظام اقتصادی نتیجه‌ای مطلوب ندارد. مانند دلالی، کوپن‌فروشی.
- اگر یک مهندس برق که برای امور فنی تربیت شده است، به رانندگی تاکسی بپردازد، اگرچه شغل او برای نظام اقتصادی نتیجه‌ی مطلوب دارد اما از استعداد و توانایی وی در حد مطلوب استفاده نشده است. به این نوع اشتغال، بیکاری پنهان می‌گویند.

عوامل بیکاری:

الف) رشد جمعیت

ب) نظام آموزشی

پ) ماشینی شدن و خودکاری (اتوماسیون)

ث) عدم تعادل در نظام اقتصادی

ج) زیربنای اقتصادی

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

الف) رشد جمعیت: یکی از علل بیکاری، عدم تناسب جمعیت و امکانات اقتصادی است.
- در بسیاری از کشورهای در حال توسعه که رشد جمعیت در آن‌ها سریع است، عدم تناسب جمعیت و امکانات اقتصادی یکی از علل اصلی بیکاری به شمار می‌رود.

ب) نظام آموزشی: امروزه بسیاری از مشاغل به تخصصی نیاز دارند که نظام آموزشی آن را در اختیار افراد قرار می‌دهد، اگر نظام آموزش رسمی به مهارت‌هایی که نظام اقتصادی و مشاغل به آن‌ها نیاز دارند، توجه نکند، یا به افراد آموزش‌هایی بدهد که در نظام اقتصادی کارآیی ندارند، نیرویی که وارد بازار کار می‌شود یا بیکار می‌ماند یا به مشاغل کاذب روی خواهد آورد.

پ) ماشینی شدن و خودکاری (اتوماسیون): ماشینی شدن و خودکاری (اتوماسیون) یا جای‌گزینی ماشین به جای انسان و هرچه پیش‌تر ماشینی کردن کارها. (این امر موجب می‌شود که ماشین جای‌گزین نیروی کار انسانی شده و بسیاری از افراد از کار بیکار شوند.)

ث) عدم تعادل در نظام اقتصادی: وجود شغل‌های کاذبی چون سیگارفروشی، کوپن‌فروشی، تکدی‌گری، واسطه‌گری که با وجود اثر نامطلوب بر نظام اقتصادی، درآمد بالایی نیز دارند، به علت نابسامان بودن نظام اقتصادی است که یکی از نشانه‌های عدم تعادل و ناهماهنگی در نظام اقتصادی است.

ج) زیربنای اقتصادی: کشوری که نتواند زیربنای اقتصادی لازم را برای رشد اقتصادی فراهم آورد، با بیکاری روبه‌رو می‌شود.

- نبود زیربنای اقتصادی قوی موجب می‌شود صنعت و کشاورزی از رشد بازماند و در نتیجه بیکاری آشکار و پنهان افزایش یابد.

نظام سیاسی

مفهوم نظام سیاسی

- وحدت و یگانگی یک روی زندگی اجتماعی و کشاکش و برخورد روی دیگر آن است. در این برخوردها افراد می‌خواهند اراده‌ی خویش را به یک‌دیگر تحمیل کنند.

- افراد و گروه‌هایی که به هنجارها در جامعه عمل نمی‌کنند، تعادل و هماهنگی جامعه را مختل می‌سازند.

- گاه تعادل و هماهنگی یک جامعه‌ای به دنبال تجاوز جامعه‌ای دیگر به قلمرو سرزمینی با اختلال روبه‌رو می‌شود.

- در گروه‌ها، نقش‌هایی برای حل درگیری‌ها و منازعات شکل می‌گیرد، مانند: ریش‌سفید در محله، پدر یا مادر در خانواده، پیران و افراد مسن در میان خویشاوندان.

- در جامعه نیز در مقابل هرگونه تهدیدی که ممکن است موجب اختلال در تعادل و هماهنگی آن شود نقش‌هایی، مانند: پلیس، قاضی، وزیر دفاع شکل می‌گیرد.

- به نقش‌هایی که با هدف حفظ تعادل نظام اجتماعی شکل گرفته‌اند و می‌توانند در صورت لزوم از اجبار فیزیکی (زور) استفاده کنند، نقش‌های سیاسی و به مجموعه‌ی آن‌ها نظام سیاسی می‌گویند.

انواع نظام سیاسی: الف) نظام خودکامه ب) نظام قانونی

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

الف) نظام خودکامه

- در گذشته که زندگی اجتماعی بیش‌تر در قالب قوم و قبیله و خاندان و محله جریان داشت، حفظ تعادل نظام اجتماعی بر عهده‌ی ریش‌سفیدان و سران قبایل بود که نظام سیاسی هم حول وجود این افراد شکل می‌گرفت.
- نظام خودکامه، نظام سیاسی است که حول وجود فردی به نام شاه (سلطان)، حاکم و خاقان شکل می‌گیرد و افراد براساس وفاداری به چنین اشخاصی می‌توانند حاملان نقش‌های آن باشند.

ب) نظام قانونی

- با گسترش شهرها و به‌وجود آمدن نیروهای جدیدی که اطاعت از شاه را بی‌معنی می‌دانستند و مطرح شدن مفاهیم جدیدی چون برابری و آزادی، اعتقاد به نظام خودکامه اعتباری نداشت.
- با نفی قدرت شاهان و اشراف، به تدریج نظام‌های سیاسی جدید شکل گرفت که در آن‌ها مردم در کنار شاهان و اشراف یا بدون آنان و توسط نمایندگان خویش به ایفای نقش در سیاست پرداختند.
- مردم به عنوان محور تعیین‌کننده در نظام سیاسی مطرح شدند و نمایندگی به منزله‌ی شیوه‌ی معمول و مطلوب دخالت مردم در سیاست به‌وجود آمد.
- در نظام‌های جدید «قانون به عنوان اساس رفتار همه» مشخص و معرفی شد.
- به این نظام سیاسی، «نظام قانونی» می‌گویند.

نظام قانونی	
حاکمان براساس وفاداری به شخص مستبد انتخاب می‌شوند.	حاکمان براساس صلاحیت و شایستگی انتخاب می‌شوند.
	میان افراد در اجرای قانون تفاوت وجود دارد.

نظام سیاسی ایران

- قبل از مشروطیت، نظام سیاسی کشور ما، نظام خودکامه بود. با انقلاب مشروطیت، نظام نمایندگی و قانونی برقرار گردید ولی به‌زودی همان شرایط پیشین خود را نشان داد.
- با پیروزی انقلاب اسلامی، نظام جمهوری اسلامی شکل گرفت. نظامی که پایه و مبنای آن را اسلام و رأی مردم تشکیل می‌دهد.

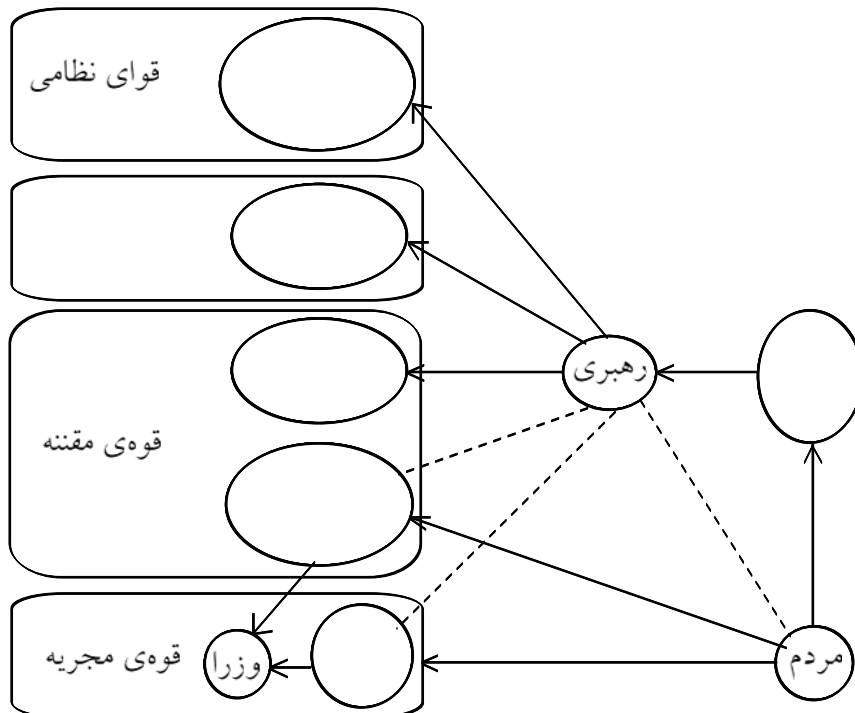
دو نقش در نظام سیاسی ما:

(۱) نقش‌هایی که به کار هدایت و جهت‌دهی نظام اجتماعی مشغول‌اند مانند نقش رهبری، نمایندگی مجلس شورای اسلامی، ریاست جمهوری، اعضای شورای نگهبان، ریاست قوه‌ی قضاییه و وزرا.
(۲) نقش‌هایی که تصمیمات و جهت‌گیری‌ها را اجرا می‌کنند، مانند: خرده نظام اداری، خرده نظام نیروهای مسلح (ارتش و سپاه)، خرده نظام‌های نیروهای انتظامی، خرده نظام‌های قوه‌ی قضاییه.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

نقش رهبری

- در رأس نظام جمهوری اسلامی، نقش ولایت فقیه (رهبری) قرار دارد.
- نخبگان منتخب مردم فردی را برای احراز این مقام انتخاب می‌کنند.
- صلاحیت‌ها و شایستگی‌های رهبر: صلاحیت علمی لازم برای فتوا دادن، عدالت و تقوای لازم، بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، تدبیر، شجاعت، مدیریت و قدرت کافی برای رهبری.
- وظایف و اختیارات رهبر: تعیین سیاست‌های کلی نظام، نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام، فرماندهی کل نیروهای مسلح، تنفیذ حکم رئیس جمهور، عزل رئیس جمهور، اعلان جنگ و صلح و بسیج نیروها.

نقش ریاست جمهوری

- رئیس جمهوری در رأس قوه‌ی مجریه قرار دارد و با رأی مردم انتخاب می‌شود.
- صلاحیت‌های رئیس جمهور: مدیر و مدبر بودن، حسن سابقه و امانت و تقوا، مؤمن و متعهد به مبانی جمهوری اسلامی ایران و مذهب رسمی کشور، ایرانی‌الاصل بودن
- وظایف و اختیارات رئیس جمهور: ریاست قوه‌ی مجریه، انتخاب وزیران و معرفی آنها به مجلس، امضای عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، موافقت‌نامه و قراردادهای دولت با سایر دولت‌ها، اعطای نشان‌های دولتی، نظارت بر کار وزیران

نقش نمایندگی

- نقش نمایندگی در قالب مجلس شورای اسلامی تبلور یافته است.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

- شرایط و صلاحیت نمایندگی: اعتقاد و التزام عملی به اسلام و نظام جمهوری اسلامی ایران، تابعیت کشور جمهوری اسلامی ایران

- وظایف و اختیارات نمایندگی: قانون‌گذاری، حق اظهار نظر و تحقیق در مورد همه‌ی مسائل داخلی و خارجی کشور، دادن رأی اعتماد به وزیران، استیضاح وزیران

شورای نگهبان

- در کنار مجلس شورای اسلامی که به قانون‌گذاری مشغول است، شورای نگهبان قوانین مصوب مجلس را از نظر انطباق آن‌ها با شرع و قانون اساسی بررسی می‌کند.

مجلس خبرگان

- این مجلس از متخصصان امور دینی تشکیل شده است و اعضای آن را مردم انتخاب می‌کنند.
- وظیفه‌ی آن انتخاب رهبر و تشخیص عدم صلاحیت رهبری براساس معیارهای قانون اساسی است.

شوراهای اسلامی شهر و روستا

- برای پیش‌برد سریع برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و سایر امور رفاهی، از طریق همکاری مردم و با توجه به مقتضیات محلی، اداره‌ی امور هر روستا و شهر و ... با نظارت شورایی به نام شورای اسلامی روستا و شهر و ... صورت می‌گیرد.

دو نوع شورا در قانون اساسی:

- ۱) شوراهایی برای هدایت و جهت‌دهی نظام اجتماعی کل (مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان)
- ۲) شوراهایی که نقش مشورتی، تقویتی و ارشادی دارند، مانند شوراهای محلی

مشارکت سیاسی

- مجموعه‌ی فعالیت‌هایی که برای دستیابی به نقش‌های سیاسی یا اثرگذاری بر آن‌ها انجام می‌پذیرد، فعالیت سیاسی شناخته می‌شود.

اشکال مختلف مشارکت سیاسی

- راه‌پیمایی‌ها و تظاهرات: افراد گروه‌ها با شرکت در راه‌پیمایی‌ها و گردهمایی‌های سیاسی و اجتماعی، اهداف و مواضع خود را در امور سیاسی جامعه اعلام می‌کنند.
- شرکت در انتخابات: نمایندگی مجلس خبرگان، نمایندگی مجلس شورای اسلامی، ریاست جمهوری، عضویت در شوراهای اسلامی شهر و روستا و ... از طریق انتخابات صورت می‌گیرد.
- همکاری با احزاب و انجمن‌ها: در این‌گونه محافل، افرادی با عقاید، منافع و علایق یکسان گرد هم می‌آیند و در حدود قانون، برای دستیابی به نقش‌های سیاسی یا اثرگذاری بر آن‌ها فعالیت می‌کنند.
- استفاده از رسانه‌ها: مردم یک جامعه برای ابلاغ پیام‌ها، بیان افکار و انتقال مفاهیم از رسانه‌ها استفاده می‌کنند.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی(ره) - اراک

خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

انتخابات

نحوه‌ی انتخابات

- در زمان انتخابات افراد متعددی نامزد نمایندگی می‌شوند که صلاحیت آن‌ها بررسی و گروهی از آن‌ها تأیید و به مردم معرفی می‌شوند.
- نامزدها به معرفی خود و برنامه‌ها و سوابق خود می‌پردازند و چگونگی نمایندگی از قشر خاص و صلاحیت‌ها و تخصص‌های خود را بیان می‌کنند.

مراحل انتخاب

- الف) هدف از انتخاب: هر شهروندی باید هدف خود را از انتخاب بیان کند.
- ب) شناسایی نامزدها: با بررسی نکاتی که نامزدها در سخنرانی‌ها و تبلیغات خود طرح می‌کنند و بررسی مطالبی که مخالفان آن‌ها نقل می‌کنند، به شناسایی نامزدها می‌پردازند.
- پ) تشخیص و ارزیابی: مشخص کردن این‌که نظریات و برنامه‌های نامزدهای مورد نظر با خواست شهروند انتخاب‌کننده تا چه حد نزدیک است.

نظام سیاسی و نظام‌های اجتماعی دیگر

نظام سیاسی و خانواده

- افراد قبل از آن‌که وارد فعالیت سیاسی شوند، در خانواده و مدرسه اجتماعی می‌شوند و با شخصیتی شکل گرفته به اجتماع وارد شده و به فعالیت اقتصادی و سیاسی می‌پردازند.
- اگر نوع تربیت فرد در خانواده و مدرسه به گونه‌ای باشد که با ارزش‌ها و الگوهای عمل نظام سیاسی متناسب نباشد، فرد و نظام سیاسی دچار مشکل می‌شوند.
- نظام سیاسی نیز با ارائه‌ی الگوهای مشخص نظام خانوادگی و وضع مقرراتی که اختیارات و وظایف زن و شوهر و فرزندان را در خانواده مشخص می‌کند، بر شکل خانواده، ازدواج، سن ازدواج و ... اثر می‌گذارد.

نظام سیاسی و نظام آموزشی

- بخشی از شخصیت، گرایش‌ها و ارزش‌های فرد در نظام آموزشی شکل می‌گیرد و مهارت یافتن برای انجام دادن اعمال سیاسی در مدرسه محقق می‌شود.

- مدرسه در ارتباط با نظام سیاسی در دو جهت عمل می‌کند:

(۱) ایجاد گرایش منفی یا مثبت در فرد نسبت به نظام و عمل سیاسی

(۲) ایجاد مهارت برای عمل سیاسی

و همچنین ایجاد صلاحیت و شایستگی برای بر عهده گرفتن نقش‌های سیاسی در سطوح بالاتر نظام آموزشی.

- نظام‌های سیاسی خودکامه یا دیکتاتور و نظام‌های وابسته، در نظام آموزشی خود افرادی ناسازگار با نظام سیاسی تربیت می‌کنند که نهایتاً موجب تغییر نظام می‌گردد.

آسیب‌های نظام سیاسی

- وظیفه‌ی نظام سیاسی حفظ تعادل نظام اجتماعی کل در داخل و خارج آن است، اگر نظام سیاسی دچار آسیب شود، کلیه‌ی بخش‌های نظام اجتماعی کل آسیب خواهد دید.

دیرستان و پیش‌دانشگاهی شاهد امام خمینی (ره) - اراک خلاصه‌ی دروس مطالعات اجتماعی

عدم مشروعیت، مهم‌ترین آسیب

- در نظام قانونی مردم از طریق انتخاب نماینده، قدرت را براساس قواعد و قرارها به نمایندگان واگذار می‌کنند.
- این قانون و قواعد میثاقی است که هم کسانی که حکومت می‌کنند و هم آنان که از رأی و نظر و حکم آن‌ها تبعیت می‌کنند، هر دو به آن وفادارند.
- زمانی که حاکمان به این میثاق پشت کنند، حکومت مشروعیت خود را از دست می‌دهد.
- زمانی که حکومت مشروعیت خود را از دست بدهد، مردم دیگر از آن اطاعت نمی‌کنند، حکومت را جدا و بیگانه تلقی می‌کنند، هر نوع اقدام دولت را نوعی زورگویی می‌دانند و هرگونه اقدامی علیه حکومت را تحسین می‌کنند.

